

До спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента - кандидата юридичних наук, доцента Рекотова Петра Валентиновича на дисертацію **Трепак Лесі Михайлівни «Німецькі окупаційні суди і судочинство як складова нацистського тоталітарного режиму в Галичині 1941-1944 рр.»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Узагальнення та використання історичного досвіду становлення та розвитку держави і права України, вивчення й урахування історичних уроків національного державотворення, є однією з необхідних умов успішного розвитку нашої держави. Видається очевидним, що об'єктивне з'ясування історико-правових закономірностей і особливостей утворення та функціонування німецьких окупаційних судів та судочинства як складової нацистського тоталітарного режиму в Галичині у 1941–1944 роках сприятиме відновленню повноти історичної пам'яті.

Не дивлячись на те, що вітчизняна історико-правова наука має певні напрацювання з означеної теми, вони мають фрагментарний, локальний, уривчастий характер і лише частково висвітлюють даний аспект. Окрім того, вони не завжди передбачають вивчення державно-правової спадщини різних регіонів України і, відтак, не враховують регіональну специфіку, що не дає можливості простежити особливості «нацистського окупаційного судочинства» у окремих окупаційних утвореннях. Відсутність у вітчизняній юридичній науці комплексних історико-правових досліджень утворення, функціонування німецьких окупаційних судів і судочинства як складової нацистського тоталітарного режиму в Галичині, (причини розглянуті дисертантом і відображені у висновках розділу I), свідчить про актуальність

теми дослідження. До того ж існує об'єктивна необхідність наукового опрацювання та введення до наукового обігу засекречених в СРСР архівних матеріалів, доступ до яких мала дуже незначна кількість науковців.

Важливим показником актуальності дисертаційного дослідження Л.М.Трепак є також той факт, що воно виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Характерні ознаки розвитку державності, права та політико-правової думки в Україні та зарубіжних країнах» (номер державної реєстрації 0112003267).

За цих обставин вважаємо спрямування наукового пошуку цілком обґрунтованим і актуальність теми дисертаційного дослідження Трепак Лесі Михайлівни «Німецькі окупаційні суди і судочинство як складова нацистського тоталітарного режиму в Галичині 1941-1944 рр.» очевидною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Проаналізувавши текст дисертації та автореферату слід засвідчити науково обґрунтований системний підхід автора до проблеми. Обґрунтованість одержаних наукових положень висновків, сформульованих у дисертації Трепак Лесі Михайлівни обумовлена тим, що вони підтверджені доказами та емпіричними фактами. Аналіз постановки проблеми як у цілому, як і окремих її аспектів показує, що вони ґрунтуються на базових концептуальних положеннях науки історії держави і права.

Обґрунтованість наукових положень та достовірність отриманих результатів і висновків забезпечувалась комплексним використанням дослідником філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, а саме: використанням автором історико-правового методу до вивчення правових явищ дало змогу розкрити правовий статус Галичини у роки Другої світової війни, утворення дистрикту Галичина та створення судової системи на окупованих західноукраїнських землях, у виявленні причинно-наслідкових зв'язків під час поширення на Галичину в роки

німецької окупації німецького та польського кримінального і цивільного законодавства (розділи 1–4), історико-понятійний метод дав змогу показати трансформацію історичних понять «суди», «правосуддя» та інших у протилежні їм за змістом (підрозділ 1.2). Метод структурно-функціонального аналізу використано для з'ясування порядку формування та компетенції німецьких окупаційних судів на території Галичини у 1941–1944 роках (розділи 1–3); герменевтичний метод застосовано для інтерпретацій судових рішень і вироків того періоду (розділ 3), тлумачення текстів німецьких та польських кодексів, розпоряджень генерального губернатора та губернатора дистрикту Галичина у четвертому розділі (при цьому також застосовано філологічний, історичний, системний та цільовий способи тлумачення). Дієвість згаданих та інших методів забезпечувалось застосуванням логічних прийомів аналізу, синтезу, аналогії, індукції, дедукції та ін.

Слід зазначити, що для обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій автором використана широка історіографічна та джерельна база. Досить детально і глибоко проаналізовано доробок як вітчизняних так і зарубіжних (польських, російських, німецьких) дослідників, роботи науковців радянської доби, сучасних українських істориків і правознавців, опубліковані та неопубліковані джерела.

Окремо слід виділити групу джерел, що становлять нормативні акти, які видавали органи влади Польського генерального губернаторства опубліковані в офіційних виданнях – щоденниках та бюлетенях (Щоденник розпоряджень Генерального губернаторства для земель в окупованій Польщі, Розпорядження Генерального губернаторства для окупованих польських земель, Щоденник розпоряджень генерального губернатора, Щоденник законів Німецького Рейху, Урядові Бюлетені для Генерального губернаторства та інші), збірники нормативних актів, систематизовані і опубліковані керівником нормативного відділу в Генеральному губернаторстві Альбертом Вегом.

Особливе місце серед джерел посідають архівні документи, що зберігаються у фондах Державного архіву Львівської області (ДАЛО), значна частина яких тільки на початку 2000-х років була передана з колишнього архіву комітету державної безпеки і раніше були недоступні для широкого кола дослідників. Дисертантом опрацьовано цілий ряд справ, де знаходяться анкети українських та польських суддів, адвокатів, нотаріусів, працівників органів юстиції, прокурорів, інструкції, накази головного відділу юстиції, окремі судові справи. Значна частина архівних справ вводиться в науковий обіг вперше.

Достовірність та новизна наукових положень дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях. Використання німецького і польського кримінального, кримінально-процесуального, цивільного і цивільно-процесуального законодавства, розпоряджень та інших підзаконних нормативно-правових актів гітлерівської Німеччини, Польського Генерального губернаторства і губернатора дистрикту Галичина, а також зазначених праць історико-правового характеру, дало змогу автору сформувати належну джерельну базу дослідження, що в остаточному рахунку визначило не лише належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, а й їх достовірність та наукову новизну.

Достовірність і новизна положень дисертації, що є першим спеціальним конкретно-історичним науковим дослідженням, де розглянуто утворення, функціонування німецьких окупаційних судів і судочинства як складової нацистського тоталітарного режиму в Галичині 1941–1944 років забезпечило досягнення мети дослідження та виконання завдань, що були визначені здобувачем: з'ясування змін у правовому статусі Галичини, особливостей організації судів і здійснення судочинства, структури, повноважень і компетенції військових, поліцейських, німецьких та інших судів, дослідження організації та діяльності прокуратури, адвокатури і нотаріату, характерних риси німецького окупаційного судочинства в дистрикті Галичина та інших.

Належною науковою новизною відрізняються висунуті положення та сформульовані висновки. Це стосується виявлення особливостей змісту та форми окупаційної судової влади в дистрикті Галичина як складової судової системи Польського генерального губернаторства, висвітлення організації та діяльності широкого кола окупаційних структур (судів, прокуратури, адвокатури, нотаріату), суті та особливостей застосування у діяльності окупаційних судів німецького законодавства, характеристики діяльності ненімецьких (городських, окружних, апеляційних) судів тощо.

Проведене дослідження дало можливість автору вирізнити особливості структури судової системи дистрикту Галичина, що складалась з: військових, надзвичайних військових, спеціальних, поліцейських, надзвичайних поліцейських, німецьких і Вищих німецьких судів для громадян Третього Рейху та осіб німецького походження, польських судів, а з 1942 р. ненімецьких судів для місцевого населення.

Автор слушно зазначає, що німецьке окупаційне кримінальне судочинство мало тоталітарний характер і було юридичним знаряддям репресій окупантів у Галичині, спираючись при цьому на німецький кримінальний кодекс 1871 р. та кримінально-процесуальний кодекс Німеччини 1877 р. із змінами і доповненнями, розпорядження уряду нацистської Німеччини і Польського генерального губернаторства.

Дисертант робить обґрунтований висновок про те, що розгляд цивільних справ у ненімецьких судах відбувався на підставі австрійського цивільного кодексу 1811 р., польського кодексу зобов'язань 1933 р., польського цивільно-процесуального кодексу 1930 р. та інших нормативно-правових актів Другої Речі Посполитої, що до 1 вересня 1939 р. зберігали чинність. Німецькі ж суди застосовували німецький цивільний кодекс 1896 р., німецький цивільно-процесуальний кодекс 1877 та нормативно-правові акти Третього Рейху і Польського генерального губернаторства.

Автор на основі аналізу діяльності окупаційних судів звертає увагу і наголошує на тому, що у складі німецьких судів працювали громадяни

Третього Рейху та особи німецького походження, а до кадрового складу ненімецьких судів входили українці і поляки, до того ж мовами судочинства в судах I інстанції були українська та польська. Важко обійти увагою надані автором нові відомості про події та персоналії періоду окупації Галичини.

Привертає до себе увагу зроблений автором висновок про те, що у повоєнній Польщі та Радянському Союзі сформувався історико-правовий досвід амністування та реабілітації суддів окупаційних ненімецьких судів, які у професійній діяльності не вчиняли військових злочинів, чи злочинів проти людяності.

Проведене дослідження дало можливість автору виокремити принципові положення, що характеризують роль і значення окупаційних органів юстиції, повноваження і зміст діяльності. Окрім того, спираючись на результати аналізу нормативних актів, що регулювали судочинство в дистрикті Галичина, слушно відзначаються їх безсистемність, суперечливість, конкурентність суб'єктів їх видання і справедливо робиться висновок про те, що вони були інструментом реалізації складових окупаційної політики нацистської Німеччини – юридичної дискримінації (расової, національної, політичної тощо), системних репресій щодо місцевого населення, нацистського диктаторського централізму (одноосібної, необмеженої політичної та державної влади диктатора).

Загальна оцінка дисертаційної роботи й ідентичності змісту автореферату та її основних положень. Виходячи з вищенаведеного можна зазначити, що досягнення нових науково обґрунтованих результатів у дисертації Л.М. Трепак було забезпечене її відповідною структурою, що складається зі вступу, чотирьох розділів, які об'єднують 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи **240** сторінок, з яких основного тексту – 216. Робота виконана на високому науковому рівні, має чітко сформульовані ключові проблеми і завдання та логічно побудовану структуру. Наукові результати, одержані в результаті дослідження, мають вагоме значення для історико-правової науки.

Встановлено, що автореферат відображає структуру дисертаційної роботи, а зміст – основні її положення.

Повнота викладу одержаних результатів у опублікованих працях.

Одержані здобувачем результати відзначаються достовірністю, що підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Публікації здобувача за темою дослідження щодо своєї кількості та обсягу відповідають встановленим вимогам. Основні теоретичні положення та наукові висновки дисертації відображено автором у 14 публікаціях: 6 наукових статей, 5 з яких опубліковані у фахових виданнях, 8 – доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях різного рівня: Міжнародній конференції істориків права (м. Дубно, 25–28 жовтня 2016 р.), Міжнародній юридичній науково-практичній конференції (м. Тернопіль, 10–11 березня 2017 року), Всеукраїнській науковій конференції «Західноукраїнська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення» (м. Львів, 1 листопада 2018 р.) та ін.

Відзначаючи високий науковий рівень проведеного дослідження, варто висловити окремі зауваження та побажання, що є об'єктивно властиве працям, присвяченим дослідженню подібних складних наукових тем:

1. Враховуючи, що дисертація є першим спеціальним науковим дослідженням утворення та діяльності окупаційних судів як складової нацистського тоталітарного режиму у Галичині 1941–1944 років (с. 6 дисертації), висвітлення предмета дослідження, а саме «системи німецьких окупаційних судів та німецького окупаційного судочинства у Галичині в роки Другої світової війни» значно виграло б при наявності у дисертації порівняння закономірностей і особливостей їх утворення та функціонування на території дистрикту Галичина та інших окупаційних утворень у зазначений період (підрозділ 2.3).

2. На наш погляд автору можна було б, досягти більшої узгодженості у формулюванні об'єкта дослідження з темою, метою і предметом з точки зору загальноприйнятої хронології подій цього періоду історії.

3. У висновках щодо поставленого у роботі завдання «охарактеризувати діяльність органів юстиції Польського генерального губернаторства і дистрикту Галичина щодо керівництва німецькими і ненімецькими судами на території Галичини», цілком справедливо відзначаючи, що вони «реалізовували основні засади політики нацистської Німеччини – юридичну дискримінацію (расову, національну, політичну тощо), системні репресії щодо місцевого населення, нацистський диктаторський централізм», що переконливо доведено у тексті дисертації (підрозділи 3.1 (с. 118-119), 3.2 (131, 139), 4.1), наголошуючи на дискримінації стосовно українського, польського населення та ромів, автор використовує для позначення цих процесів термін «політика «контрольованого правового хаосу» (с. 215 дисертації), що видається нам дискусійним і, очевидно, потребує певного додаткового обґрунтування у тексті дисертаційної роботи та залучення для цього більш широкого кола джерел.

4. Виходячи з визначення теми дослідження, логічним є те, що автор зосереджується на висвітленні закономірностей і особливостей утворення та функціонування німецьких окупаційних судів та судочинства, як складової нацистського тоталітарного режиму в Галичині у 1941–1944 роках, та разом з тим є необхідність зауважити, що окремі частини тексту розділів дисертації дещо перенасичені загально-історичними матеріалами та такими, що виходять за межі окреслених хронологічних рамок (с. 37-41; 54-70; 74-75).

Проте ці зауваження та висловлені побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку даного наукового дослідження.

Дисертація відповідає профілю спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень та основним

вимогам нормативних актів щодо присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань.

Отже, є всі підстави визнати дисертацію Трепак Лесі Михайлівни «Німецькі окупаційні суди і судочинство як складова нацистського тоталітарного режиму в Галичині 1941-1944 рр.» за своїм змістом та отриманими науковими результатами, зробленими висновками, сформульованими науковими положеннями завершеним, самостійним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, що має наукове та практичне значення у сфері науки історії держави і права, характеризується актуальністю та новизною, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент -
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін
Інженерного інституту
Запорізького національного університету

П.В. Рекотов

17. 06. 2020 р.

Проректор з наукової роботи

Г. М. Васильчук